

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

A CZIGÁNYOK BEFOLYÁSA A ROMÁN NÉPIRODALOMRA.

II. fejezet.

A czigányok szerepe, mint zenészek.

A czigányok városról-városra, országról országra barangolva, a zene iránt tanúsított kiváló hajlamuk, a nyirettyű kezelésének ügyessége és azon melódikus hangok által, a melyeket hegedűjök-ből, kobozukból előcsaltak, mindig magokra vonták a világ figyelmét.

Romániában, a múlt időkben (sőt ma is némely helyt) nem létezett multság, nem lakodalom, czigány zenekar nélkül, a mely zenedarabjai által a társaságot vidámitotta. A zenész czigányok is éppen úgy, mint a régi görögöknek *aedjei*, mint a középkori francziáknak *trouvère*-jei és *troubadour*-jai, énekeikkel dícsőítették a nagy embereknek tetteit, a mely énekeket a különféle hangszereken játszott zenedarabokkal kísérték. — A zenész-czigányoknak a múltban való létezésükről minálunk bizonyosságul szolgál az utazók elbeszélései, a kik a XVI, XVII. és XVIII. század lefolyása alatt a románlakta országoknak különböző tartományait meglátogatták. A legrégebb megemlést a Romániában létező zenész-czigányokat illetőleg Strykowski Márton lengyel krónikájában találjuk; a ki 1574. és 1575. közt Moldovát, Romániát (Havaselföld) és Törökországot látogatta meg.

Hasdeu ur a kérdéses helyet az *Archiva istorică a României* (Romániának történelmi oklevéltára) (II. k. 6. 1.)-ban adja vissza, a mely így szól: „Ezen ősi dícső szokás, a mely Görögországban, Ázsiában, Trákiában, Havaselföldön, Erdélyben, Moldovában és Magyarországon mai napig fentartja magát, a mint erről meggyőződtem saját magam, eléggé hall-

ván füleimmel azon népeknek összes gyülekezeteiben, Törökországnak utczáin és piaczaín, a hol a hirneves embereknek tettei hegedű, koboz, hárfá kíséretében elénekelt énekekkel dícsőítettnek, mert az alsó rendű nép rendkívül örvend a fejedelmeknek és hősöknek vitéz tetteit hallgatván.“

Strasburg Pál pedig Gusztáv Adolf svéd királyhoz a Romániában 1632-ben tett utazásáról intézett értesítésében, Leon-Vodă urnál való fogadtatásáról szólván, mondja, hogy: »A fejedelem közelében *cziterások* (*lăutari*) és egy zenekar vala, a kik teli torokkal nemzeti dalokat énekeltek román nyelven¹⁾»

Aleppoi Pál archidiaconus, Románországban 1650-1660. közt tett utazásának leírásában, azon zenészeken kívül, a kik az uralkodó asztalánál az egész lakoma lefolyása alatt játszottak, még más „zenészeket, dobosokat, furulyásokat, törököket és havasalföldieket említ, a kik Vízkereszt után másnap a vagyonosak házaíhoz látogattak el, hangszereken játszva.²⁾

Ezekon kívül a román krónikások gyakran tesznek említést a zenészekről és a népénekekről. Így Miron Costin, Mária fejedelem hölgynek Vasile Lupu leányának menyegzőjéről szólva, mondja: „Semmi sem hiányzott mindazon díszekből, a melyek egy ilyen multságához megkívántatnak, a hol annyi idegen országból való ur és nagy ember vett részt:

¹⁾ »Juxta Vayvodam *cilharoedi* et musicorum chorus erat, qui valachica lingua patrium carmen pleno guture cantabant! (apud Tim. Cipariu *Archiv pentru filologia și istoria*, Blasiu MDCCCLXVII, p. 14.)

²⁾ *Archiva istorică a României*, tom. I., part. 2-a, p. 93.

kiváló idegen szakácsok; *zeneálarabok-zicături*, idegen és nemzetbeli tánczok...⁽³⁾

Ugyanaz (Miron Costin) említi, hogy a telejini harez után (1655), „Rákóczy örömében és vigságában a győzelem miatt Stefan Vodă (Gheorgho)-t asztalához hívta meg. A dudás, uzsinic-ban bevont dudáival dalokat-zicături játszott el; miután jó kedvre kerekedtek Stefari-Voda hallani akarta a síposokat is, és ezek is játszottak hangszereiken...⁽⁴⁾

Kogălniceanu Enachi krónikájában említést tesz arról, hogy Ghica Gergely második uralkodása alkalmával „nagy lakomát rendezett az összes bojárokkal *zenével-zicături* és számos tréfával...⁽⁵⁾

Ugyanez Mavrocordat János uralkodásáról szólva, mondja: »a bojároknak jó dolguk vala és szívesen utánozták ők is az uralkodót, mert kedvelték a sétákat, dinom-dánomokat és *zenét-zicături*...⁽⁶⁾ Ugyancsak ő Ghica Mátyásra vonatkozólag mondja: »Az uralkodó maga lakomákat (zefehinri) rendezett *zenével-zicături*, sétával, tánczozal, szeretvén a női nemet is...⁽⁷⁾

A idézett helyekből világosan látszik, hogy Romániában jó három századdal ezelőtt léteztek zenészek. De ennyi az egész; eddig elé semmi sem jogosít fel arra nézve, miszerint azt állítsák, hogy azon zenészek, a kikről az akkori utazók és krónikások említést tesznek, *czigányok* lettek volna.

Nem fér azonban semmi kétség sem ahhoz, hogy *czigány* zenészek léteztek éppen azon korszakban, a melyben először tétetik említés zenészekről a mi országunkban, midőn ilyen adatokkal rendelkezünk:

Az 1599-ik évben, midőn Mihály Vitéz diadalmasan vonult be Gyula-Fehérvárra, tiz *zenész-czigány* is volt a kísérő tömeg közt. Imé, miént írja le Bethlen ezen dtadal bevonulást: »... a törö-

kök módja szerint nyolez trombitás egy zenedarabot játszott el, a melyet oda parancsolt emberek által ütött ugyananyi tanyának hangja kísért, a mely a fület, barbár és kellemetlen hangok által rosszul érintette. — Ezután kellemes fuvola és furulya szó követte diadalutjában Erdélynek hatalmas beütőjét. Ezeket *tiz zenész* követte, akik az egyiptomiak nemzetségéből valók voltak, s a kik rendszeren *czigányoknak* neveztetnek, jelentős zenészei e nemzetségnek, gyalog menvén a vajda előtt, a ki őket nyomban követte... Ily módon a trombitának, timpánának és a különféle hangszereknek váltakozó hangversenye közt vonult be a Szt. György kapuján, a fejedelmi lak felé irányítva lépteit...⁽⁸⁾

A zenész-czigányokról más említéssel nem rendelkezünk egészen a XVIII-ik század második feléig. Ezen korszakban, még pedig 1762-ben, Grigoriă-Vodă (Gergely-Vajda)-nak második logofét-je, (kanczellárja) régi és új szokások naplójában (condica) írja: „Régi szokás volt, a melyhez ragaszkodtak egészen Grigoriă-Vodă-Ghica-ig: karácsony szombatján, valamint vizkeresztnapkor udvari ebéd adatott a spătărie-ban, az asztalnál helyet foglalván a érsek püspökeivel és a bojárok a bojárokkal, a hivatalvesztettek közül (din cei mazili) pedig azok, a kik meg lettek hiva a fejedelem által,

³⁾ „... Tubicines octenni Turcărur ritu sonos ad melodiām modulabantur, ad quorum concentum totidem timpana aetĕa pulsatores cooptare jussi, barbaram quamdam et absensu abhorrentem harmoniae speciem auribus repraesentabant. Post hos tibia fistulave modulate canentes potentis invasoris Transylvanicae ingressum decorābat. Hos sequebantur decem *cihaređi* ex ejus gentis centuria, qui erronei Egyptii vulgo *Cigani* vocantur, modulatore, ut, in gente non indēcori, pedibus Vajvodam proxime subsequentem praecedentes... Hoc modo in variis tubarum tympanarum organorumque diversorum, concentibus porta a sancto Georgis denominata ingressus, aulam petivit principalem...“ *Wolfgangi de Bethlen, Historia de rebus Transilvanicis*, Editio Secunda. Tom. IV., Cibinii 1785. liber X., pg. 432—433. *Nicolae Balescu* is említi az ő *Istoria Romănilor* sub Mihai-Vitézul, ed. II. Bucuresci, 1887. p. 401. a zenészeket: „Egy tiz tagból álló zenekar követte közvetlenül az uralkodót nemzeti dalokat játszva el.“

³⁾ *Letopiset*. tom I², p 311. — *Miron Costin, Operelē completē* (ed Ureche), vol. I. p. 560.

⁴⁾ *Letopiset*. tom. II, p. 351.

⁵⁾ *Ibidem*, tom III², p. 198.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 207.

⁷⁾ *Ibidem*; p. 227.

az ebéd kaftának és egyháziénekek nélkül való doinákkal, de *czigányokkal* és énekléssel. Ezen szokást évről évre őrizték meg a régi uralkodók egészen Gergely-vajdáig (Grigorie-Vodá), de Gergely vajdánál ez nem divik vala minden évben, és ismét Gergely-vajdával megszűnt mindenkorra.¹⁾

Ugyanez (t. i. Gheorgachi), a Szilveszter estéjén szokásos szertartásokat írván le, mondja: „Midőn a fejedelem ajkaihoz érinti a poharat, azonnal jel (şanlic) adatik az aprótüzű és megtöltött ágyuk elsütésére, azután az uralkodó asztalánál szokás szerint játszó *czigányok*, rázendítenek ők is egy zenedarabra...²⁾”

Curra mondja, hogy 1781. táján a zenész *czigányok*-nak következő zene eszközei valának: „hegedű (violină), kóboz (cobză) és egy nyolcz lyukú furulya (nail talán piccolo), a melyen az ajkokon le s fel járatva játszanak.³⁾”

Sulzer, a ki szintén 1781-ben ír, eképp fejezi ki magát a *czigányok*ok illetőleg: Ők nagyon ügyesek a zenében, a törökök, görögök, románok és magyarok módja szerint és csodálatraméltó jártasságuk van a különféle táncokra dallamokat rögtönözni, jöllehet némelykor verseik és eszméik oly együgyűek és ostobák.⁴⁾

Andreas Wolf, az 1805-ben kiadott művében a lakodalmak alkalmával szokásos szertartásokat írván le, mondja, hogy: „Az esküvő napjának reggelén a mennyasszony barátja egy *czigány*-zenekar (taraf de lăutari) kíséretében a vő házához mennek, a hol át adják az il-

lendő hozományt... A kinek kedve van táncolni az tánczol, mert hisz a zenész-*czigányok* folyton huzzák... Folyton a zenész-*czigányok* kíséretében, a fent említett udvarnok (vornic) lovon ülve s kezében buzogánnyal a menet élén loval, míg a barátok a vőlegénnyel követik, valamennyien lovon.“¹⁾

Dionisius Fotino 1818-ban írja, hogy a *czigányok* „nagyon alkalmasok zenészeknek és hegedű, kóbozon, muscalu-n (nuiu) játszanak; e tekintetben ők felülmúlnak bármely más nemzetet, még magukat a perzsákat is, a mint ezt beismerte maga a chán is, a perzsa sahnak testvére, a ki követül levén küldve Bonaparte Napoleonhoz, Franciaországból való visszatértében, 1810-ben, Románián keresztül utazott, a hol elbámult a zenész-*czigányok* képességén, különösen a mi a *muscal*-t (nyolcz lyukú furulyát) illeti. Ők szájjal is elragadólag énekelnek, és anélkül, hogy e tekintetben rendszeres iskolázatással bírnának, nagyon édes dalokat is szereznek, úgy hogy magának Európának zenészei is bámulják.“²⁾

Demidoff, a ki 1837-ben Romániában utazott, mondja, hogy egy lakománál, a hová a fejedelemtől meghivatott „két zenekar a gyertyánosba elbúva váltakozva eljátszotta a román nemzet dalait és a *czigányoknak* különös dallamait. A *czigányok* zenekára összhangtalan elemeivel mindazonáltal azon hatásokat idézi elő, a melyeket hiába keresnél a rendszeres és helyes összhangnak összeségében, a melyhez hozzá van szokva az európai fül, a mi a mértéket illeti az egyenetlen, ug-rándozó, sántikáló és váratlan időben tör elő.“¹⁾

Alfred Poissonnier, a romániai *czigányok*ra vonatkozólag 1853 kiadott megjegyzésében eképp szól a zenci adományukról: „Éppen úgy mint a trouveresek, ők is palotáról-palotára jártak balladákat énekelve el, dicsőítvén a hősöket tánczra serkentvén a falusiakat. Romániában találkozunk velök magának a fejedelemnek beigtatásánál, a polychroniont vagy az üdvözlést kísérvén, mint zené-

¹⁾ *Letopiseş* III,² p. 320.

²⁾ *Letopiseş*. II,¹ p. 306. III,² p. 314.

³⁾ *Histoire de la Moldvaie et de la Valachie par M. G., qui y a fait un long séjour* Neuchâtel MDCCLXXXI. (Román fordítástan N. F. Orăşeanutól. Bucureşti 1857. p. 128)

⁴⁾ *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien 1781, voll II. p. 174. »In der Musik nach türkischer, griechischer, walachischer und ungarischer Art sind sie vorzüglich gut; und über ihrer Fertigkeit auf jeden Tanz ein Lied aus dem Stogreife herunter zu singen, muss man si verwundern, so albern und knühtellhaft auch manchmal diese Weise und ihre Gedanken klingen.

a honnan *στεργ*, vagy *στέργος*, a szibillans elvesztésével *στέργ* vagy *στέργος*; — földél, a latin *tego*, *tec-tum*, *teg-imen*, *tug-urium*; az ír *teg* — ház; a litván *stegiu*, *stogus* stb.¹⁾

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a szánszkr. *varana*, — a honnan aztán a kelt *fearn*, támasztani, — *far*-tól származik le, a mi annyit tesz, mint befödni, vagy, hogy a szánszkr. *gihasa*, a honnan aztán a kelt *gas*, fatörzs, *gihasa*-ból származik le, szintén befödni jelentéssel, akkor tapasztalni fogjuk, hogy a *stegiáru*-nak leszármazása *sthaq*-ból, befödni, erős megerősítést nyer, s egy *shahag-a-ra* üsképre (prototipusra) mutat vissza, mely *ra* raggal és egy „(be) fedő“ jelentéssel, azaz egy olyan növényt jelent, mely Horatius ként meghuzó helyül szolgál:

„*Quereus — multa dominum juvat umbra*“.²⁾

A *bradu* elnevezést, mint feljebb megállapítottuk, a románok, albánok és örmények őrizték meg; a *stegiáru* szó csak a románoknál maradt fenn, a mi arra enged következtetnünk, hogy ezen képződmény az összes trák népek közül különösen a dák tájszólásnak volt sajátja.

A dákoktól örökölt „*bradulü*“ és „*stagiáru*“-val szemben előnkbe tűnik egy fának teljesen latin neve, a mely megvilágosítja a minket foglalkoztató kérdést.

Ez a *mestécánulu* (nyirfa.)

Egy nyelvész sem beszélt még eddig ezen szóról.

A legtulzottabb latin-barátok, akik arra is képesek, hogy a *bradu*-t az *abies*-ből származtassák le³⁾, sem merték ezen szónak valamely itálikus eredetét keresni.

És mégis semmi sem lehet latinabb e névnel!

Vannak azonban egyes olyan problémák is, a melyeknek megoldásában a nyelvészetnek egy lépést sem szabad ten-

nie a természettudományok segítségével nélkül.

Ilyen a *mestécánulu* szó.

Legelsőbben is állapítsuk meg ezen fának természetét, a melyet bárkinél is részletesebben Lasteurie tanulmányozott.

„Éjszakra — mondja ő — a nyirfának rügyei és levelei takarmányul szolgálnak a marháknak.

A lappok, legyen az előre nem látásból, vagy legyen az főleg kóborló okból télire nem gondoskodnak takarmányról; a svédok és norvégiaiak pedig szoktak gyűjteni nyirfaágakat juhuk és tehenek számára.

Némely helyütt a fiatal nyirfalevelek, a tűzhelyen megszáritva és gabona nemekkel elegyítve, eledelül szolgálnak a majorságnak, tyukok-, ludaknak és récéknek.

A finnek a nyirfaleveleket gyűjtögetik, hogy belőlök egy csáj-féle italt főzzenek.

Egy utazó beszéli, hogy a kamesatkaiak és más különböző éjszakai tribárok-nak bizonyos része, a nyirfahéjat apró részekre vágva halikrával eszik meg.

Az oroszok sört készítenek a nyirfamedvből, melyet komlóval és sópróval elegyítenek, s aztán kifőzik a sörnek községes módja szerint.

Svédiában, ugyanezen nedvből, egy szirup-féle készíttetik, a mely nem épen olyan édes, mint az *acersaccharinum*-ból való, de mégis eléggé jó, hogy általa a nádméz helyettesítve legyen házi szükegletekben.

Az éjszakai lakosok valamivel akarván helyettesíteni a bort, a melyet a természet tőlük megtagadott, megtanulták az ottani különféle növényeknek nedvéből szeszes liköröket előállítani: a nyirfamedvből egy a sámpánerhez hasonló fehéres habos bort készítenek, a melyet nagyon egészségesnek tartanak.¹⁾

Igy tehát a nyirfa egy zordonabb éghajlat alatt eledelül és italul szolgál, tekintve az akár mint takarmányt, a marhák részére, akár mint csajt, akár halikrával, akár mint bort és sört.

¹⁾ Pott, *Etymol. Forsch.*, III., 448—485, nr. 1151.

²⁾ Horat, *Ep.* I, 16, v. 9.

³⁾ *Lex. Bud.*, 65.

¹⁾ Ap. Eugène Marié, Bouleau 6 *Encyclopédie modern.*-ben, 6 k. Paris, 1857, 8°, 69—614 II.

Dáciának területén, nevezetesen az Olt vidékén, és különösen a Görgény hegyei közt, a pór mai napig szájában rájja (*mestecă*) a nyirfa rügyeit, élvezve ugyanazon édes savanyus nedvet, „une séve abondanten d'uno saveur douce, suc-rée et légèrment aigrelette“¹⁾ a melyből a svédek szirupot készítenek.

A nyirfának ezen kiválóan tápláló jellegét megállapítva egyszer a természetrajz által, a szónak származása magától következik.

Kezdjük a *mestec* tőnek az *ănu* ragtól való szétválasztásával.

Ezen rag egyenlő avval, a melyet a *circinus* szóból lett *cércănu* (hold udvara) szavunkban találunk²⁾ megfelelővén a román hangtanban a latin *inus* ragnak.

A *mestecu* (megrágni) igének másfelől nálunk az ételt megrágni főjelentéssel bír³⁾, a latin *mastico*-ból, mely egy származásu a görög *μαστόμα*-al, a perzsa *masidan*-nal, a német *mästen*-nel, valamennyien a táplálék képzetét fejezvéni, az ariai *mas* tőből, a honnan hasonlólag a litvan *maistas*, táplálék, és a kelt *maise* ugyanezen jelentéssel.

Mestec-ănu tehát egy *masticinus* alaknak a képviselője, éppen úgy, mint *cércănu* — *circinus*, mindakettő a leglatinabb alak, a mi csak lehet, *arbore nutritoriu* (tápláló fa) jelentéssel, valamint *stegiarulu* (tölgyfa) *arbore acoperitoriu* (befedőfa) és a fenyőfa (*bradü*) *arbore naltu* (magas fa).

Valamint *cércănu-circinus*-ből, ugy *mestécănu-masticinus*-ből is egy dák területen megteremtett szó: de azon sokkal régibb korszakban, midőn az ariai törzsből megszülettek az indo-európai nyelvek, szintén így keletkezett egy más fának is a neve, t. i. a bükkfá-é sőt éppen a tölgyfá-é is, „*arbore nutristoriu*“ (tápláló fa) jelentésben, gyümölcsaik útján, melyekkel

¹⁾ *Littre et Rubin*, Dict. de médecine, I. boulean.

²⁾ *Cihac*, Dict. d'Étymologie daco-romane, 50: „*cércănu*, carcle, compas, aire, couronne, halo autour du soleil, de la lune; L. *circinus*; it. *cercine*, esp. *cercen*.“

³⁾ *Lex. Budan.*, 388. — *Cihac*, 162., *Pontorientant* etc.

akkor nemesak az állatok, hanem az erdőben lakó emberek is táplálkoztak: latinul *fagus*, görögül *φάγος*, *φάγω*-tól, a mely annyit tesz, mint enni.

Hasonló módon a perzsa *buk* egy időben jelenti magát a tölgyfát, valamint bármennemű eledelt is.

Onnét származik a bükk-fának a szláv-germán neve: *buk* vagy *buche*.

Pietet állítja, hogy éppen magoknál a rómaiaknál „*quercus esculus*, *edo* = ennitől, a honnan *esca* = eledel, egy táplálékot nyújtó fát jelent⁴⁾, azonban a régi *ae* való írása: *aesculus*“, kétséget támaszt ezen származást illetőleg. Kétséget nem szenved azonban, hogy a szlávok, germánok, perzsák már régóta elhagyták ezen eledel használatát, de a nyelv, hasonlólag a mumiát megőrző koporsóhoz, mostanig megőrizte egy kevésbé gasztronómikus időknek emlékét, a mely idők némely osztályokban nincsenek ép oly nagy távolságban napjainktól, mert Spanyolországban például, a hegyi lakosok még Augustus századában is élvezték a makkot eledel gyanánt⁵⁾.

Miután már végig elemeztük a *codrulu* (erdő, rengeteg), *bradulu* (fenyőfa), *stegiarulu* (tölgyfa) és *mestecănu* (nyirfa) szavakat, vonjuk le a következtetéseket.

Első következmény:

Arra nézt, hogy a „*codrulu*“ szó, a mely a havas szót az erdő szóval azonosítja, arra nézt, hogy a leghavasiabb növénynek elnevezései, mint „*bradü*“ és „*stegiaru*“, arra nézt, hogy a szőlásoknak egy ilyen csoportja a dákoktól a romaiakhoz átmehetett volna, az előbbieknél össze kellett elegendniök a latinokkal, még pedig a Kárpátoknak rengetegeiben.

Valóban a dákok a leghavasiabb nép vala.

A havasokat és erdőket birják a dákok; „*montes et saltus Daci*“, jegyzi meg az öreg Plinius⁶⁾.

⁴⁾ *Origines*. I. 23. — cf. *Pott Etymol. Forsch.*, III., 504. nr. 12T0.

⁵⁾ *Srabo*, *Georg.*, III. 3, 87

⁶⁾ *Hist. Nat.* IV, 25.

A havas a dákok-ó: „sum Dacis montem.“ mondja Statius a költő¹⁾.

Kevéssel később Florus nyomatékosabban tudósít arról, hogy a dákok a havasokhoz ragaszkodtak: „Daci montibus inhaerent²⁾).

A második következmény:

Arra nézt, hogy az egész román nemzet, és ennek nem csak egy tájszólása provinciálizmusa, hanem az egész néptömeg a mestécanult (nyírfát) „nutritoriu“-nak (tápláló) elnevezhessé, nyelvünknek alakulása latin és dák elemékből kom-

¹⁾ *Silo.*, III, 3. 169 verssor G. id. *Theb.* I. v. 20.

²⁾ *Flor.* IV, 12.

pakt módon kellett hogy véghez menjen, még pedig a havasok közt, s különösen az Olt vidékén, a mint fennöbbsé láttuk, a hol ezen fának tápláló szerepe nem ment feledésbe még mai napig sem.

Csak egy napon havasos éghajlat mellett, a mely egyedül égalji viszonyok alatt képviseli délen az ójszaki tájakat, lehet megmagyarázni a nyírfához való folyamodást.

Egy-nyelvűnek három-négy szava képes helyreállítani egy homályos helyet valamely nemzetnek történetében.

Huszeit Boydán.

CÂRLOVA VAZUL.

1830 tájban, a román hadseregnek lovas hadosztályában, egy ragyogó szemű, mosolygó ajkú fiatal hadnagy szolgált, a kinek zsebei papírszelvényekkel voltak tele tömve, a melyeken szép sorban költemények és ismét költemények valának írva: Ezen fiatal lovas hadnagy Cârlova Vazul volt.

Văcărescu Jánosnak és Heliade-Rădulescu-nak barátja és városbelie, — mind a hárman tergovestiek, — ezekhez hasonlóan, és ezekkel egyetemben művelte az irodalmat, a hazaszeretetnek melengítő tüzénél hevítve szívét.

Költői tehetsége, melyet fenmaradt és a *Curierul Românesc*-ben kinyomatott költeményei, mutatnak igen korai (premotor) vala, élete pedig rövid tartalmu. 18 éves korában megírta *Egy éjtel Tîrgoviste romjain* (*O noapte pe ruinele Tîrgovistei*) és 22 éves korában megszünt élni.

Keveset ólt, de neve fenmaradt halála után is. Fenmaradt, mert érzett és gondolkozott; magasztos és meleg érzéseit és gondolatait helyes, szép és természetes frázisokat tartalmazó versekben örökíté meg. Valóban kevesen voltak Cârlova író kartársai közül, kik a verselésnek helyességével, a kifejezésnek me-

legségével és logikájával azon a fokon állottak volna, a melyen ő.

Kevesen bírták akkor ezen kellékeket, bírták ma is. Ilyen volt Cârlova 22 éves koráig. Mivé lehetett volna ha tovább él, ez egy olyan probléma, a melynek ígérkező adatait az irgalmatlan idő gyorsan megsemmisíté.

A haza, a hazaszeretet vala különösen azon tűz, a mely költői lelkét felárgolta s költészetre buzdította. Ez a haza t. i. sugallá neki e költeményeket: *Marşul Oştirii Româneşti* (A román hadsereg indulója), *Chemarea Patriei* (A haza felszólítása), *Ruinele Tîrgovistii* (Tîrgoviste romjai). Ime minő fájdalom teljes hangokon szólal fel az oroszok által a közigazgatásba bevitt szabályzat-Regulamentum ellen:

I.

Eu aveam odată, dreaptă avuţie
Turme număröasă, casă şi moşie,
Dar Regulamentul toate le-a stricat
Ş'astăzi plâng eu lacrimi timpul incetat.
Fraţi, la bătaie buciumu-a strigat,
Țara din robie astăzi ne-a chemat!

(Volt nekem hajdanában igaz vagyonom,
Számos nyújam, házam és birtokom,

De a Szabályzat megsemmisített mindent
S ma könyekkel siratom meg az eltűntét.
Testvérek, a kürt harezra jelt adott
Rabságból a haza ma felszólított!

II.

Cel ce nu-'mi urmează, jur pe Dumnezeu
De-'mi va stringe mâna, n'o voi stringe eu!
Cel'ce poartă jugul unui erud tiran,
Unul ca acela nu este Roman!

Frați la bătalie buciumu a strigat,
Țara în robie plânge ne'ncetat!

(A ki engem nem követ, Istenre eskü-
[szöm,
Ha kezét szorít velem, én kezét szorítani
[nem fogom!

A ki egy zsarnoknak igáját hordja,
Az magát romának ne mondja!
Testvérek, a kürt harezra jelt adott,
Rabságban a haza folyton könyet
[hullat!

III.

Eu aveam odată mândră, mândruliță
Cu corale roșii pe a ei gurită,
Dară 'mi-a răpit'o un ciocoiu spurcat
Și astăzi plâng eu lacrimi timpul incetat!
Frați la bătalie buciumu-a strigat,
Mândra din robie astăzi ne a chemat!

(Volt nekem hajdanában egy babám,
[babácskám
Piros korált hordva pieziny ajakán,
De egy gyalázatos ciocoiu elrabolta őt
S ma napság könyekkel siratom meg az
[eltűnt időket,

Testvérek, a kürt harezra jelt adott,
Rabságból kedvesem ma felszólított!

IV.

Pe câmpia vieții, flori de loc n'am strâns
Ochii mei în lacrimi s'a 'necat de plâns
Și voi plânge încă, jur pe Dumnezeu, !
Pân' voi fi 'n robie pe pământul meu.
Frați, la bătalie buciumu-a sunat,
Țara mea 'n robie plânge ne'ncetat

(Az élet mezején, nem szedtem virágokat,
Sirás közben szemeim könybr lábadtak
És sirni fogok még, Istenre esküszöm,
Mig rabságba leszek saját földömön.

Testvérek, a kürt harezra jelt adott,
Rabságban hazám folyton könyet
[hullatott!

De ime azon verssorok is, a melyekben Románia régi fővárosának Tergoviște-nak rómjait siratta meg.

O ziduri întristate, o monument slăvit,
In ce mărire 'naltă și voi a-ți strălucit,
Pe când un soare dulce și mult mai fe-
[ricit
'Și răversa lumina p'acest pământ robit!
Dar în sfârșit Saturn, cum i s'a dat do
[sus,

In negura uitării indată v'a supus . . .
Ce jale vă cuprinde, cum totul v'a perit!
Sub osândirea soartei de tot a-ți înegrit;
Din glăria străbună nimic nu v'a remas.
Or unde nu să vede nici urma unui pas,
Și 'n vreme ce odată ori care muritor,
Privea la voi cu zonă, cu ochiu ațintător,
Acum de spaimă multă să trage înapoi
Indată ce privirea îi cade drept pe voi . . .
Dar însă ziduri triste aveți un ce plăcut,
Când ochiul vă privește în liniștit minut:
De jale îl pătrundeți, de milă îl uimiți,
Voi încă în ființă drept pildă ne slugiți
Cum celea mai slăvite și cu tèmeiu de
[fer,

A omenirii fapte din fața lumii pier;
Cum toate să repune ca urme îndărăpt
Pe aripile vremii, de nu să mai arēt;
Cum omul, cât să fie în toate săvērșit,
Pe negândite cade sau piere în sfârșit . . .
Eu, omul, în credință, mai mult mă mul-
[țamese

A voastră derământare pe gânduri să pri-
[vese
De cât zidire 'naltă de cât palat frumos,
Cu strălucire multă, dar fără de folos;
Și 'ntocmai cum păstorul ce umblă prin
[câmpii,

La adăpost aleargă când vede vijelii,
Așa și eu acum, în viscol de dureri,
La voi, spre ușorintă eu triste vii păreri:
Nici Muselor cântare, nici milă voi din
[cer,

O patrie o plânge cu multă jale cer!
La voi, la voi nădejde eu am de ajutor,
Voi suinteți de cuvinte și de idei isvor.
Când sgomofitul de ziua incetată peste tot

Când noaptea, atmosfera sã întuneacă de
[tot,
Când omul de neazuri, de trude ostenit,
In liniștirea nopții sã află adormit,
Eu nici atunci de gânduri odihna neavând
La voi fară sfială viu singur lacrimând.
(O szomorú falak, o dicsőült emlékek
Mió nagy dicsőségben ti is fénylőtetek.
Mión egy boldogabb s fényesebb napnak
[sugarai
Fényüket o megigázott földre árusztották !
De végre Saturnus, a mint neki a magasból
[rendeltették,
Azonnal a feledésnek ködével vett körül.
Mió bú fogott el, mint pusztult el min-
[denetek !
A sorsnak büntető keze alatt egészen el-
[feketedtetek ;
Semmi sem maradván meg az ősi dicső-
[ségből.
Schol sem látható egy lépésnek árnyéka
[bár.
S midőn azonnal bármely halandó,
Most nagy félelmében visszahuzódik
Azonnal a mint szemük tekintete egye-
[sen rátok esik . . .
De mindazáltal ti szomorufalak valami
[kedvest birtok,
Midőn a szem egy nyugalmas pillanatban
[rátok elmereng :
Szomorúsággal töltitek el, salnálattól bá-
[mulatba ejtitek,
Létetökben nekünk való például szolgál-
[tatok,
Mint tünnek el a földszinéről az embe-
[reknek tettei,
A melyek a legdicsőitettebbek és legszi-
[lárdabb alappal bírának ;
Mint maradnak csak nyomok vissza
Az idő szárnyain, de nem mutattatnak
[meg ;
Mint maga az ember, bár mindenben tö-
[kéletes lenne,
Váratlanul elesik, vagy végre eltűnik . . .
Én, egymagam, hitben, jobban megelé-
[szem
A ti rómotokat elmerengve nézzem,
Mint magasztos épületet, mint szép pa-
[lotát
Ragyogó fénynyel, de semmi hasznot
[sem hajtva ;

S hasonlóan a pásztorhoz, a ki a mező-
[kőn elbarangolván,
Menhelyet keres zivatarok elől,
Ugy én is most, mint fájdalnak ziva-
[tarja közepett,
Könnyebbülés végett, szomorú nézetekkel,
[nálatok keresek menhelyet.
Sem éneket a Múza számára, sem égi
[könyörületességet,
Hanem egy hazát siratni nagy szomorú-
[ságot kérem én !
Nálatok, nálatok van reményem segít-
[ségre.
Ti vagytok szavak és eszmék forrásai.
Midőn a napi zaj tökéletesen eláll,
Midőn éjjel, a légkör teljesen elsötétül,
Midőn az ember bajjoktól és dologtól
[fáradtan,
Az éj esődjében elaluszik,
A gondoktól nekem akkor sem lévén nyu-
[galmam,
Szégyen nélkül egyedül sirva jövök hoz-
[zátok !

A szerelem szintén hatalmas vis-
hangra talált szívében. A *Păstoriul intris-
tat* — szomorú pásztor — kis költeménye egy
szerencsétlen szerelemnek melankoliáját
tükrözteti vissza, a mely életét is meg-
semmisítette. Cârlova szeretője máshoz
megy férjhez. Értesítve erről fájdalmanak
bujában eljött Craiova-ból, a hol akkori-
ban gaznizonja volt, részt vett mennyeg-
zőjén, a honnan azután azonnal vissza-
tért. Három napi *szekérut* után (cu cola-
cul), a mint akkoriban utaztak, elérke-
zett az Oltvidéki fővárosba, fáradságtól
kimerülve s betegem.

— Florea, szolítá elő katonáját mi-
előtt leszállott volna a szekérről, (din colac)
Florea vezesd elő lovamat, hadd lássam !

Vistavoiul Florea elővezeté lovát az
istállóból. Cârlova megezirogatá megcsó-
kolván kedvelt lovát, mondá katonájának :

— Ha meghalok, akkor a sirig ve-
zesd Balont is ; és azután legyen a tied,
Florea.

Erre három napra örökre behunyta
szemeit. A költőnek eredeti művei mel-
lett, melyek részben kiadattak, részben
kiadatlanok és elvesztek, vannak még
fordításai is. Így hozzá fogott volt, hogy

Voltaire-nak *Zaira*-ját fordítsa le románra. Egy felvonása kinyomattatott a *Curierul Românesc*-ban

Carlova született 1809-ben és meg-

halt Craiova-ban 1831-ben. Hült tetemei az oltvidéki fővárosnak Madona Dudu templomának temetőjében nyugsznak.

Tincu N.

ROMÁN SZOKÁSOK.

A csokor, vagy a búza-koszoru.

A havasok alján minden falusi gazda midőn végez az aratással búzakaralászköböl szép *csokrot* (*peană*), koszorut (*cunună*) köt, a melyet büszkeséggel visz haza. — A koszorunak hazavivése alkalmával útközben mindenki, a kinek keze ügyében viz van, meglocsélják, sőt a gyermekek is utánna futnak teli kártyus vizzel.

A koszoru az asztal felett a falra helyeztetik, a melyet aztán, midőn a gazda elvégezte a búzavetést, a szántóföld egyik végén, a hol az utolsó barázdát húzta, a földesur.

A búza esőkorral (*peana grăului*) egybekötött legnagyobb mulatság az, midőn a falunak előkelőbbjei közül valamelyik magára vállalta a *táncz kalakáját* (*claca jocului*), a mint fentebb említettük

Aratás idején az illető előkelő ember magához hivatja a *capelasi*-kat, megmondván nekik, hogy melyik nap szeretné a *calaca* megtörténtét. A kaláka előestéjén; a *capelasi*-k a sórnak vezetője (vataful) több legénynyel együtt zenészó mellett bejárják a falut. Minden nagylányos háznak kapuja előtt megállnak s tánczolnak, a *capelasi*-k pedig bemennek a házba, kérvén a lány szüleit, hogy sziveskedjenek lányukat a *táncz kalakájába* elengedni, Csak a családban történt szerencsétlenség esetén utasittatik vissza a kérelem.

Másnap reggel, napfelkelte előtt, a legények a zenészszel az előkelő házához mennek, a ki elmegy velök a mezőre buzavetését megmutatandó. Aközben a faluból szakadatlanul érkeznek oda lányok menyecskék és férfiak, a hol aztán egy learatandó bizonyos búzadarab hosszában

sorjába állnak, ezen darab *postate*-nak (pászta) neveztetik.

A *pászta* (*postate*)-élén áll egyike a *capelasi*-iknak, a ki vezeti az áratókat, míg a zenész hangszerén játszva el-el sétál egyik végtől a másikig, azalatt kaluserek tánczolnak, leányok és menyecskék, a férfiak által accomániálva, aratva dalolnak oly szivrehatólag, hogy még a levelek az erdőben is megrezzennek.

A kalákások mind ünneplő ruhában vannak felöltözve

A *kaláka napján* az előkelő udvarában nagy sürgés-forgás van, a rokonságához tartozó nők mind el vannak foglalva az étel készíttéssel, az asztalok felszerelésével, az udvar megöntözésével és seprésével, úgy, hogy azt sem tudják, hol áll a fejük, nehogy a *kalákások* rosz hirt vigyenek róluk.

A midőn még csak egy pásztányi van hátra s a nap is lemenőben van, az ügyesebb lányok egy helyre huzódnak, a hol búzakaralászköböl megfonják a *csokrot* (*peana*), vagy a *koszorut*, a melyet aztán a jelenlevő családtagnak adnak átál, ez aztán egy legényt, vagy leányt biz meg az elvivéssel.

Elindulásakor a kalákások sorokba (*coloane*) állanak, a koszorut (*csókort* — *peana*) vivő legelől lévén, utánna következnak nyakuknál fogva átölelkezve a legények, közbül a zenész és hátul egymást derekuknál fogva következnek a leányok és menyecskék.

A daloknak és kurjantásoknak hangjai az egész falut talpra állítják. Minden udvarból vizzel teli kártyusokkal sietnek ki az utcára, hogy megöntözzék a ko-

szoru vivőt, a ki mire haza ér olyan mintha valami tóból került volna elő.

Az előkelő kapuját előtt szintén az összes házbeliek megöntözik, úgy hogy csak amugy esorog le róla a víz. egy pohárból való vízzel preczkeli be, egy ezüst tallért (1 frt) nyomván a markába. Innen a gazdasszony, a három *capelasi* és zenesz kíséretében, bevezeti a házba, a hol a koszoru elhelyezése után egy egy pohár pálinkával kimúlja meg, a ki pedig elhozta a koszorut, az öltözetet változtatni haza megy.

Az asztal az udvarban van kiterítve, melynél a főhelyet a házigazda foglalja el, balfelén a nők, jobb felől pedig a férfiak ülnek. Az ételek és italok a legjob-

bak és legkiválógatottabbak közül valók és asztal után megkezdődik a *haidūl* (a táncz). Az összes családtagok, bármily nagy urak is lennének, résztvesznek ezen általános jókedvben, amely éjféltől tart, midőn a házigazda maga köré gyűjtve a alácsai-kat egy-egy pohár borral rájuk köszönt, megköszönvén jóakarataikat, a melylyel a házat és asztalát felkorestedék és a jó rendet, melyet megőriztek.

Ezen ünnepélyességgel végződik be *Ceres* istennőnek szép napja, melyet annyi vigszággal és csodálatra méltó renddel ünnepelemek meg a román vidékeknek lakói.

TOTYOGÓ TISZTELENDŐ UR.

Novella. (Irtta: *Slavici János*).

I.

Isten nyugtassa! jó ember volt Pintilia tanító, — és híres kántor messze földön! Aztán nagyon szerette a káposztalevet, különösen ha kissé be volt rekedve, tojás-sárgával szokta volt inni, s az úgy összehuzta éneklő szervét, hogy rezegtek a templom ablakai mikor énekelte: „Ments meg Uram a te népedet!” Tanító volt Csutakfalván, jó falu. nagy falu, számító-okos, jómódu lakosokkal — lakodalom, tór — bőviben. Gyermeké különben nem sok volt Pintiliának, csupán kettő: egy lánya, kit Czápul Péterhez adott volt nőül, meg a Trandafir, tisztelendő Trandafir, a koldusfalvi pap.

Trandafir tisztelendő urat tartsa meg az Isten! Jó ember; sok iskolát tanult ki, s még szebben énekel mint épen boldogult édes apja is, — kit Isten nyugtasson! Aztán igazat beszél mindig és meggondolva, mintha könyvből olvasná. Derék, gondos egy ember az a Trandafir tisztelendő ur. Sok mindenből gyűjt — semmiből is csinál valamit. Kuporgat,

zsugorgat, hogy legyen magának, hogy legyen másoknak is.

Sokat is fáradt Trandafir tisztelendő ur fiatal korában! Hijába, a felső iskolát nem lehet csak úgy, immel-ámmal végezni. Mit csináljon, a szegény ember — vízzel főz! Aztán ésszel bajosabb dolgozni, mint kapa-kaszával. De hát mindennek vége van egyszer, s aztán ez a fáradságos munka sem volt hiába való. Trandafir kából pap lett atyja falujában, Csutakfalván, — jó falu, nagy falu; számító-okos, jómódu lakosokkal; azonban lakadalmakban, tórokban Trandafir tisztelendő ur nem szívesen vett részt.

Pompás egy ember lenne tisztelendő Trandafir, ha egy hibája nem volna. Nehéz szavu, éles itéletü ember: igen egyenes, — szembe szókimondó. Nem sokat facsargatja ide s tova, egyenesen kimondja, ha valami nyomja lelkiét. Pedig ez nem helyes. Az emberek hamar megbosszankodnak, ha lerántjuk sapkájukat fejük tetejéről. S aztán jobb a világgal jól élni, mint rosszul. Ez kiviláglott Trandafir tisztelendő esetéből is. Olyan em-

ber, mint ő még két évig se maradhasson Csutakfalván! Hol ez, hol az: egyszer a falusiakat sértette meg, máskor meg az esperessel jött összeütközésbe. Tudvalevő dolog pedig, hogy a papnak főleg az esperessel nem szabad sok szót szaporítania. Különbösen is az esperesek jobban szeretik az ajándékot, mint a szót. Ezt azonban Trandafir tisztelendő ur nem akarta észszel felérni.

Szó sincs róla! Igaza volt Trandafir tisztelendő urnak. Csak az a baj, hogy az igazság mindig a hatalmasabbak dolga; a gyengébbeknek csak lepteiben kell kimutatniok, hogy igazuk van. A hangya sem dönti fel a hegyet, — de elhordhatja: lassan, lassan — apránként. Valószínűleg tudta a tisztelendő ur is a világnak ezen sorát; de hát neki meg volt mindig a maga elve: „A mi igaz és jogos, az még a pokolban is igaz és jogos!“ Ez volt a szava-járása, s épen ezen szava-járásával egyengette magának a Csutakfalváról kivezető utat. . . . Azaz hogy nem épen ő egyengette, hanem a falubeliek. Egy jó szót, s az ügy jobb megértése végett még valamit az esperesnek, — egy küldöttség a püspökhöz, az esperestől pedig egy más jó szó a falusiak érdekében: a dolog megy, csak tudni kell vinni. Elég az hozzá, Trandafir tisztelendőt eltették Csutakfalváról Koldusfalvára — a hívek közötti jobb egyetértés érdekében.

Koldusfalván pap! Ki tudná megmondani mit tesz az — Koldusfalván pap lenni! De úgy kell Trandafir tisztelendőnek! Árkot a ki átugrani akar: általvetőt dobjon előbb által. Trandafir tisztelendőnek azonban nem volt egyebe, mint felesége s két gyermeke: általvetői üresek voltak. Ezért esett neki olyan nehezére Csutakfalváról Koldusfalvára átugrani.

*

Aszályvölgyben Szárazpatak partján van egy falu, Koldusfalvának hívják „Koldusfalva Aszályvölgyben Szárazpatak“ partján! — ominosus egy elnevezés.

„Aszályvölgy!“

„Völgy“, mert hegyek között elnyuló

terjedelmes holy; „Szárazpatak“, mert az árok, mely a völgy közepét szeli, majdnem egész óven át száraz; a völgy is ettől kapta jelzőjét.

Ime a völgy fekvése:

Jobbfelől van egy hegy, „Bordás“-nak hívják. Balfelől van három más hegy: „Sikos“, „Dombos“ és „Mogyorós“.

A Bordáson sziklák teremnek, a Sikoson vannak a szántóföldek, a Dombos körül van a falu, a Mogyoróson a falu temetkezési helye mogyorófa-bokrok és nyírfák között.

Igy van ez jobbfelől és így balfelől: a földolog azonban a völgy fenekén van. Ott meg havasok vannak, — de onnan jön a mi van.

A „Bordáson“ tul van „Ragadóvölgy“, ez mélyebben fekszik, mint „Szárazvölgy“; »Ragadó«-nak nevezik, mert rajta foly keresztül a „Ragadó“, egy nagyon haragos patak, főleg tavaszkor; az aszályvölgyi patak pedig egyik ága a Ragadónak. Tavaszkor, mikor beáll a havasi hóolvadás, megharagszik a Ragadó, a haragjának egyik részét átönti az aszályvölgyi ágba. — ez aztán megszűnik „száraz“ lenni. Nehány óra alatt a koldusfalviak olyankor dúsgazdagok — vizdolgában. Így járnak majdnem minden évben. Mikor a völgybeli vetések legszebben ígérkeznek, Szárazpatak meghazudtolta nevét s mindent elmos, a mi utjában fekszik.

S még jó lenne, ha ez az áradás csak rövid ideig tartana. De a víz a völgyben marad, menhelyet alkotva a béka-nemzetségnek. Gabonaneműek helyett aztán — a tócsák partjain — rekettyefűz nő s füzesek díszlegnek.

Csoda-e, ha e körülmények folytán a koldusfalviak rest emberek lettek. Bolond az, ki oly helyre vét, hol nem arathat, hol nem tudja, arathat-e, vagy nem. A „Sikos“ nagyon porondos, a buza arasznyi nagyságra nő meg, a tengeri alig egy rófnyre; a „Bordáson“ még szeder sem terem, s a völgyben a víz teszi tönkre a termést. Nyereségre való kikátás nélkül hiányzik a munkához való ösztön is. A ki dolgozik, szerezni is akar

valamit, a koldusfalviak letettek a szerzésnek gondolatáról is, s ezért nem is ösztönözte őket semmi a munkára. A mennyire tehettek, árnyékban elnyulva töltötték az időt, mikor nem tehettek, a szomszédos falvakban győtrődtek kevés munkával. S mikor aztán jött a tél . . . jött a nyomor is!

Különb, a ki hozzá szokott a nyomorusághoz, jobb helyzetre nem is gondol; a koldusfalviak is úgy vélekedtek, hogy jobb dolguk nem is lehet. Hálnak vízben a helye, madárnak levegőben, vakandnak földben, — a koldusfalviaknak szegénységben.

Koldusfalva olyan falu, a milyen koldusfalvának lennie kell. Itt egy ház, ott egy ház . . . itt is egy, amott is egy . . . Kerítések fölöslegesek, nincs is mit kerítsenek; utcának uteza az egész falu. Nagy oktalanság lenne, ha valamely ház még kéménnyel is bírna: kitalál a füst a fedelen is. A tapaszknak nincs semmi értelme a faházak oldalain, úgy is lehulana idővel. Nehány összerakott borona, szénával kevert szalmafedél, régies agyag, tűzhelyen sárból készült kemence, földbevert négy ezölöpön nyugvó ágy, három deszkából alkotott ajtó, melyet keresztben futó két karó tart össze — s készen van a ház . . . kurtán, furesán, de jó munka. Kinek nem tetszik csináltathat tetszetősebbet.

A falu tetején, illetve legmagasabb helyén van egy alkotmány, a koldusfalviak „templom”-nak hívják. Hát ez is milyen lehet? Fal alakjában egymásra rakott vén boronák halmaza; és időnkben nem tudni mikor, ezen u. n. falaknak felső része egyenesen fel az égre tekintett; most azonban — ezt sem tudni mióta — alázatosan hajlong a toronynak szánt helyre, mely egy nagy szél alkalmával a türelmes földre szállott, magával huzván az egész alkotmányt. Így is maradt aztán, lévén a templom, legalább Koldusfalván, fölösleges valami.

Pap? Azt mondják, nincs falu pap nélkül. Ugy látszik, a ki ezt a közmondást csinálta, hírét sem hallotta Koldusfalvának, mert az pap nélküli falu volt.

Azaz volt a falunak papja, esakhogy a papnak nem igen volt faluja. Valami furesa történt ezekkel a koldusfalviakkal. Alig volt még pap, aki három napnál tovább maradt volna Koldusfalván: az első napon megérkezett, a másodikon ott maradt, s a harmadikon tovább állott. A mennyi bünös pap, mind keresztül ment Koldusfalván, s a melyik tovább maradt ott — megtisztult büneitől.

S Trandafir tiszteletendő elérte az egyház által előlirt vezeklésének ezen fokozatát. Ő nem tehetett úgy mint más, hogy egyik napon megérkezzék, másikon ott maradjon s a harmadikon tovább álljon. Jobban tudta, mennyire nem szereti a főesperes, semhogy más faluba való áthelyezésének még csak gondolatára is juthatott volna.

Pedig eklézsia nélkül nem maradhat. A pap plébánia nélkül: kerék—szeker nélkül, járom—ökrök nélkül, sapka — karó tetején. Feltette tehát magában, hogy úgy veszi a dolgot, a mint van, kényszerhelyzetéből erényt csinál s megmarad szívesen Koldusfalván. Legalább volt eklézsiaja: senki sem mondhatta, hogy számféletti pap. S valóban, illőbb papot különb faluhoz még varázsígyével sem lehetett volna találni. A papnak tarisznyája épen olyan volt, mint a hivek magtára.

Egy dolgot azonban megértett a tiszteletendő ur mindjárt kezdetben: ez az, hogy Csutakfalván mégis csak jobb volt, mint Koldusfalván. Az embereknek még csak volt valamijük, s a hol van onnan vehetsz. De Koldusfalván minden kilines fából volt. A tiszteletendő aztán így következtetett: a pap elvégzi a község ügyeit, a község meg gondoskodik a pap tarisznyájáról.

Sok idő nem telt bele, s a tiszteletendő ur arra a meggyőződésre jutott, hogy végtére is nem voltak esztelenek azok, kik tórokat, lakadalmakat kezdeményeztek. „Üdvös dolog az — mondogatá — ha az emberek összegyűlnek egymást vigasztalni, együtt vigasztalni, együtt mulatni. Maga a Megváltó kezdeményezte az urvaesorával, meg a kánai lakomá-

val." Most már úgy gondolkozott Trandafir tisztelendő ur, Koldusfalván azonban sem torok, sem lakadalmak nem voltak szokásban.

„Egyet tudok!” — mondá végre a tisztelendő. — „Szegény faluban a pap még csak kalászt sem gyűjthet. A míg a koldusfalviak resteskednek, addig mindig szegények lesznek, nekem meg felkopik az állam!” Feltette tehát magában, hogy derék munkás embereket farag hiveiből.

Munkás ember: követ szik, sajtót sajtól pocsolóyából, buzát arat bürök helyett.

„Aztán — végzé a pap — jó takarmány mellett — tejet ad a tehén!”

Igy mondotta, s munkához is látott.

Olyan ember, kinok nincs mit ennie, mit bajlodik a mások bajaival? Most sem cselekszik helyesen a tisztelendő! Vak nem segíthet sántán; éhezők nem intézik a falu baját; ha keeskére bizzák a káposztát, kevés juthat abból a gazdának. Igen, de Trandafir tisztelendő kemény-fejű legény: a hova elindul — megérkezik, vagy meghal utközben.

*

Tisztelendő Trandafir mindjárt az első vasárnapon szent beszédet tartott a nagy számmal összegyűlt hiveknek, kik mindnyájan az új papot kívánták látni. A mások javát előmozdító emberre nézve nincs nagyobb elégtétel, mint mikor látja, hogy szavai nem hangzanak el a pusztában, hanem gyökeret vernek. A jó gondolat gyarapodik, ha sokanszivlelik meg — s ki ilyenekkel bir s becsüli azt, örvend, ha a világban utra kelni látja. Trandafir tisztelendő igen boldog volt azon a napon. Soha olyan áhitattal nem hallgatták beszédét, mint ez alkalommal. Mintha az emberek olyasmit hallottak volna, a mit már tudtak, de nem jól, s szavait annyi szomjjal szívták be, mintha lelkét is ki akarták volna venni, — hogy annál könnyebben szedhessék ki belőle az oktatást.

Azon napon éppen a tékozló fiúról szóló evangéliumot olvasta. Trandafir tisztelendő kimutatta, hogy az Ur, az emberi nem iránti véghetetlen szeretetében az embert boldogságra teremtette. Meg lévén

teremtve az ember, Isten azt akarja, hogy ez életnek minden tiszta élvezetében részesüljön, mert csak így szeretheti az életet, csak így tehet jót e földön. Az az ember, ki a maga hibájából, vagy más körülmények következtében csak keserűségét és bajait érzi e világnak, nem szeretheti az életet, és nem szerethetvén azt az Istennek ezen nagy ajándékát vétkes módon nézi le.

Mit tesznek azonban a rest emberek, kik semmiben sem igyekeznek, kik kezüket sem nyújtják ki az áldás átvételére? Azok bűnösök, mert nemesak vágyaink vannak, de testi kívánságaink is. A tiszta vágyakat azért bírja az ember, hogy azokat a munka jutalma által elégtse ki. Munka tehát az emberi ész követelménye, s a ki nem dolgozik, bünt követ el.

A tisztelendő ur aztán eleven színekkel festette, mennyire haszontalan az éhező ember élete, s ellátta a hiveket értelmessége által tisztult tanácsokkal; — miként kellene dolgozniok tavasszal nyáron, ősszel és télen.

Az emberek áhitattal hallgatták; a hivek arcaí hiven tükrözték vissza a tisztelendő szavainak hatását; hazamenet közben egyébről sem beszéltek, mint a templomban hallottakról, — s mindenik többnek érezte magát egy emberrel, mint eddig. Sokan lehettek olyanok is, kik csak is a szent vasárnap elteltét várták, hogy aztán a legelső napon munkához fogjanak.

„Ilyen pap soh'sem volt Koldusfalván!” szól Mareu, mikor Mitru szomszédjától elvált.

„Valósággal, — olyan pap, mint bármely tisztességes faluban”, felelé Mitru, mintha érezte volna, hogy az ő faluja tisztességesnek nem éppen tisztességes.

Jött aztán a többi vasárnap is. S Trandafir tisztelendő kénytelen volt lassankint felhagyni predikációival. Már mindjárt a második vasárnapon azonban szép idő volt, de az emberek nem bíztak benne, s nehezökre is esett az Isten szabad egétől elválni. Legfeljebb egy-egy vén anyóka, egy-egy félig vak, félig sü-

ket öreg emberke ha elment a templomba. Leggyakrabban azonban csak a harangozóval maradt. Ez így nem járja.

Ha más ember lett volna Trandafir tisztelendő ur, itt megállapodott volna. De ő olyan volt, mint a keeske a káposztás-kertben: mikor kikergeted az ajtón, beszökkik a résen, ha betömöd a rést, átugrik a kerítésen s több kárt csinál, mert elrontja a kerítés cserjét is. De azért Istent tartsa Trandafir tisztelendő urat! — nem akarjuk megszólani! — jó ember ő még most is!

„Várjatok csak! — szóla. Ha ti nem jöttök hozzám, elmegyek én hozzátok!” S aztán elindult házalni a pap, s szája meg nem állott reggeltől estig. A hol megfoghatta az embereket, ott állította meg, ott látta el őket okos tanácsesal. Mezőn pappal találkozol, hegyen pap találkozik veled; völgyben is papra találsz, s az erdőből is csak a pap jön veled szembe. Templomban a pap, halottnál a pap, lakadalmaknál a pap szomszédoknál is csak mindig a pap: ki kell futnod a faluból, ha még akarsz szabadulni a paptól. — A hol aztán megfoghat: ől meg jó tanácsesal.

Körülbelül egy évig osztogatta Trandafir tisztelendő a tanácsot. Az emberek szívesen hallgatták, tetszett neki a papal szóba állani s tanácsait ellesni, de követni nem követte senki; tudták mit kellene tenni, de nem tettek semmit. A tisztelendő ur bosszankodott. Egy idő óta aztán felhagyott a tanácsadással. Senki sem volt már a faluban, kire rá nem pazarolta volna összes tudományát, nem volt már kinek, nem volt már mit mondania.

„Hej! nem jó ez így! — mondá ismét a pap. — Szép szóval nem megyek ezekkel semmire, erősebb szert kell alkalmaznom.”

S gúnyolódni kezdett. A hol csak egy emberre akadt, gúnytárgyává tette, kinevette, kikaczagta. Ha oly ház mellett ment el, melynek fedele nem volt éppen minapi: „Atyámfia! szól a gazdálhoz, — maga derék legény, — háztetején is ablakjai vannak! Ugy látszik, szereti a világosságot s áldott napot!”

Ráakad egy asszonyra, kinek inge nem volt épen tisztára megmosva. — „Nézzünk csak ide! — hát mióta viseltek ti posztó-szoknyát?”

Találkozik egy mosdatlan képű gyerekekkel. „Hallja-e néne, sok szilvaizük van, hogy a gyerekek ennyire bemoeskolják vele magukat.”

Rátalál az fárnycékban heverő emberre s megszólítja: „Jó munkálkodást! jó munkálkodást” s ha az felkel, kéri, ne hagyja félben a munkát; mert sok gyermeke van.

Igy kezdette, így folytatta. Annyira ment a dolog, hogy az emberek már jó messziről kerülték a papot, mint a pestist. De mindezeknél rosszabb volt az, hogy ennyi ügyetlenkedésre az emberek elnevezték „Totyogó tisztelendőnek,” s ez a név aztán rá is ragadt.

Az igazat megvallva, a falusiaknak — egy dolgot leszámítva — tetszett a pap. Külön-külön szívesen nevetett a papal mindenik mások fölött, de egyiknek sem tetszett, ha őt nevelték ki. Ilyenek vagyunk: bármelyikünk is szívesen nyergeli a maga lovát. S ezért tetszett a hiveknek Trandafir tisztelendő, ennyivel azonban a pap nem érte be. Egy év sem telt bele, s a falunak apraja-nagyja ki volt gúnyolva; nem volt már kit esufólni kezdett. Ekkor aztán vége szakadt a gúnynak. Csak egy maradt még meg, hogy a falu kezdje gúnyolni a papot.

Két év múlt el anélkül, hogy Trandafir tisztelendő előbbre vitte volna a falut csak egy hajszálnyival is. Az emberek oly okosok lettek, oly esufondárosak, hogy egész nap garmadában állva tanácskoztak, vagy — gúnyolódtak. Pompás egy dolog volt ez: a falusiak ismerték a jót, kinevezték a rosszat, de nem mozdultak helyből.

Hej! mondja csak a kinek lelke van: aztán ne busult volna Trandafir tisztelendő? De sőt meg kellett haragudnia, irtózatosan megharagudnia!

S meg is haragudott. Elkezdette szidni az embereket. Ugyan azt az eljárást követte, mint a tanácsadásnál meg a kigúnyolásnál. A hol csak megfoghatta az embereket, ott hordta le őket.

S ezzel épen törésre vitte. Kezdetben nem szólottak semmit az emberek, később már ők is feleselgettek, — eleintén halkán, csak úgy a bajusz alúl; mikor aztán nyakig voltak a pap korholásaival, ők is szidni kezdték a papot.

Ettől fogva erősen összebonyolódtak a dolgok; az emberek megmondották a papnak, hogy sem leszidatni, sem kigunyoltatni nem engedik magukat, hanem panaszt emelnek a püspöknél s kidobják a faluból.

Hisz egyéb sem kellett a tisztelendők; eltalálták a hívek! Hogy őt kidobják Koldusfalváról! csak most kezdte őket igazában lehordani! Ugy is történt: a hívek szekérre ültek s a főespereshez, onnan a püspökhöz mentek.

Az „Oktatások könyvében” van egy rövid, de tanulságos mondás: „Jóakaróink gyakran ártalmunkra vannak, roszakaróink meg javunkra szolgálnak.” Trandafir tisztelendőnek azonban nem volt szerencséje: roszakarói nem voltak javára. A püspök — egy áldott jó lélek, érdemes, hogy nevét minden szent misében a föld színén megemlítsék, — megszánta a szegény papot s neki adott igazat, — a híveket pedig leszidta.

S Totyogó tisztelendő ur csak megmaradt Koldusfalván.

Rendesen úgy van, hogy a szerencsétlenség nem jár egymagában. Egyik a másikat szüli, avagy mondhatnám — édes testvérek. Elég az hozzá: mindig úgy találjuk őket, mint a fényt meg az árnyékot, egyiket a másik mellett.

Trandafir tisztelendőnek most már három gyermeke volt. Mikor püspökétől haza érkezett, nejét ágyba találta. Megjött a negyedik öröm is a házhöz.

Beteg feleség, három kis gyermek a negyedik szopós, egy ringy-rongy ház, melynek falain be-belopózik a hó, kemenczéje füstöl és födele legkedvesebb pajtása a szeleknek, — üres gabonás, lapos erszény, elgyötrődött lélek!

Trandafir tisztelendő ur nem volt az az ember, hogy ki tudott volna bontakozni e bajból. Ha mások lettek volna az ő helyzetében, talán adott volna tanácsot, de önmagát nem tudta vigasztalni. Sokat gondolkozott a kis méceses

homályos világa mellett, mikor körülötte mindnyájan aludtak. A beteg is aludt; pedig mi sem indít annyira buslakodásra, mint épen az alvók között való virasztás. És ezek az alvók az ő kedvesei voltak, — kedvesei, kikben élt s kiknek szeretete értéket adott az ő életének is. Egyik gondolat a másikat kergette fejében. Lelkében átfutotta a multat, át a jövőt, s jelen helyzetében nem tudta magának jövőjét másképen lefesteni, mint nagyon komor színekkel. Mi lesz gyermekeiből! mi lesz feleségéből! El volt keseredve egész lelkében, de nem talált egy mentő gondolatot, egy szabadító eszmét; semmi sem volt e világon, miből a szabadulás reményét merithette volna.

Másnap vasárnap volt; a tisztelendő elment a földre hajolt templomba, hogy reggeli misét mondjon.

Mint rendesen az emberek, Trandafir tisztelendő is soha sem számolt be önmagának tetteivel. Pap volt — hivatásból. Szívesen énekelt, szívesen olvas-ta az evangéliumot, tanította, vigasztalta a híveket s szívesen nyujtott lelkisegélyt az eltévedteknek. Tovább nem gondolt. Mert az ember sem gondolkozik mindig. Vannak körülmények, a mikor megáll az embernek az esze: veszedelemben, mikor nincs kilátás segélyre; örömben, mikor a lélek nem talál a forrásra, melyből szerencséje eredt; a gondolatfűzésben, mikor nem találja ki a gondolatok összefüggését. A mikor az ember bármely okból oda jutott, hol tehetsége érintkezik tehetetlenségével, akkor már megszűnik gondolkozni, de gondolkozik helyette az emberi természet.

Trandafir tisztelendő belépett a templomba. Sokszor lépett ő e templomba, de mindig úgy, mint a kovács a műhelybe. Most azonban valami meg nem magyarázható félelem szállta meg, — néhány lépést előre haladt, megállott, arcát kezibe rejté s kitörő fulladozással keservesen kezdte sirni. Miért sirt? Ki hallotta sirását? Ajkai csak négy szót rebesgettek: „Hatalmas Istenem! segíts meg!” S valljon hitte-e, hogy ezen kétségbeesésében oly nagy lelkesedéssel fogamzott gondolat segíthet rajta? Nem hitt semmit, nem gondolt semmit, meg volt törve.

(Vége köv.)

előtti fűzfát, a magtárt a kert végén; a diófát, rózsabokrokat a kerítés mellett, a küszöb előtt fekvő ebet, a pitvar közepén álló fényes oszlopot, a szegletben a kávé-örlőt, a tüzhelyet, melyen kis korában üldögélt; és ott minden hely megélénkülni látszott előtte, mint valami szép mese varázsteljes szent helye, a hol ő élt s a melyet soh'se fog elfelejteni.

Folyton ezt kérdezi: „Vajjon mit csinál most anyám ebben az órában?” s eszében feltámad minden apróság, minden házi szokás. Milyen másnak tetszenek neki az itteni emberek, helyek, fák és a levegő... A házban unatkozik, künn unatkozik. A falu nedves, sötét völgyben fekszik, az emberek csunyák és rosszak, a barmok soványok, a fák görbék, göbösök, a víz izetlen..

Jó reggelt Ilonka!

Hát... mikor jöttél ide? s elvörösödve örömben, a legény elébe szaladt, a ki a kapu előtt állott, s nem mert belépni. Pap György volt. E pillanatban Ilona azt hívé, hogy anyját, apját, a pelesti tánczot és egész gyermekkorát látja.

Behívja a házba. Annyira meg van zavarodva, hogy észre sem vette, hogy Pap György a szobába lépén, a zárat előtolta; meglepi a legény kérdéseivel és nem ügyel arra, hogy tolvaj és gyilkos tekintet gyulad fel a legény szemeiben, hogy milyen zavartan néz s mint remegnek midőn felelget, ajkai. Öltözete pelesti illatu. Elveszi kalapját, botját és elégülten kezében tartja: az ő falujából valók.

— Ilonka, jut-e még eszedbe, mikor megcsókoltalak akkor a tánczban?

Ilona mosolyog. Pap György balkezével derekan fogja, jobbát nyakára, hogy megcsókolja, mint akkor a tánczban.

— Ülj szépen, nehogy jöjjön valaki.

És Ilona szabadulni akar, de a férfi karjai még erősebben, szenvedélyesebben szoritják. Ilona érti és dühösen hátra löki.

— Megbolondultál?

Az ajtón dühösen kopognak s aztán egy kétségbeesett hang:

— Ilona, térj eszedre, nyisd ki.

— Az anyósom!

Ilona az ajtóhoz rohan s kizárja. György esztét vesztve kiáltá:

— Ne nyisd ki, mert ember-halál lesz...

Rada a falhoz sujtja az ajtót.

— Tolvaj, mit keresel itt?

S elkékvülve, meredt szemekkel rohan, mint vadállat, de György földre lökte, kalapját szeméire huzta, s mormogva kiment és a kutyák fülsiketítő csaholása között a hegy felé irányuló ösvényen eltűnt...

— Hát ugy vagyunk? Hát e miatt vezetőtől engem félre? Bezárkozol egy tolvajjal a szobába...

— Anyám, folyjanak ki szemeim...

— Hallgass, ne esküdjözzél, átkozott nyöstyény eb. Nem leselkedem-e én utánad? Reggel óta, mióta a pitvarban a küszöbön állasz, várod, hogy jöjjön szeretőd. Hagyd el csak, mert eszedre térítlek én, csak jöjjön haza Dinu, majd fogunk beszélni Ilinko ifju asszony! Na, most már sirsz, tudjuk mi az effélet, hagyd el csak...

Másnap Rada, asszony, Dinu elébe ment a határkapuig és hazáig meg nem állott szája, annyira tudta Dinu szívét elhidegíteni s megmérgezni, hogy az midőn a kapun belépett, semmit sem látott szeméi előtt; az ökröket a járomban hagyta s dühös vadként rohant a házba.

Ilona fejét a párnába merítve, sir-dogált. Dinu megragadta hajánál fogva.

— Ne ölj meg, édesem, állj... hogy mondjam el... kegyelmezz nekem, mert semmit sem vétettem ellened.

Azonban Dinu nem hall, nem lát, meg van bolondulva, balkezében Ilona haját szoritja s jobbával szeméit, száját, ábrázatát csapdossa; Ilonát a vér ellepi. Rada talpon áll, hátát a falhoz vetve, koválykedik fia férfiaságán és így biztatja:

— Ugy kell neki, tanítsa becsületre; szerető kellett neki? Csak hallja az ember... a szemtelen... fényes délben... Tudja az egész falu... még nagyobb a gyalázat...

IV.

Hallod-e te Smaranda, mit beszél Ilyés Zsófi, hogy a mi Ilonánkat ugyan-

csak eldöngette a férje, csakhogy meg nem ölte.

— Lehetséges? mikor? ...

— A múlt héten. Azt mondják, hogy Pap Györggyel kapta az anyósa.

— Hát állj meg asszony, hova szalad, mint a vihar, Smaranda! ... Jer vissza, mert holnap együtt megyünk! ... Uram Isten, mi közöd e bolonddal! ...

S Vazul hosszasan néz utána, a mint gyorsan halad az ösvényen, haragjában fütyöl, fejét vakarja és Isten büntésre bízza.

A nap a hegy mögé hanyatlott, midőn Smaranda az erdőből kiérkezett. Egyenes irányban indult a szőlőhegyen. Sohasem tetszett neki az út olyan hosszúnak Muizátból. Gondolatai beszédben törtek ki, melyet hangosan mondogatott öntudatlanul. Csak akkor érezte, hogy milyen fáradt, midőn a kapuhoz érkezett. Egyhuzamban tett meg három órányi utat.

Ilona a tehenet fejte. Dinu a berjút tartotta.

— Ni anyánk, mondá Dinu csodálkozva.

Ilona félre vonta a sajtárt a tehén tölgye alól, félre tette s kezeit kötényével megtörülvén, örömmel sietett anyjához, a ki nyugtalanul tekintett most leányára, majd vejére s nem tudta, hogy hol kezdje a beszédet.

— Ej, hát ti mit csináltok még!

— Jól vagyunk, hála Istennek ...

— De mit hallottam? hogy veszekedtetek, hogy ...

— Mi? — Jaj nekem, ki mondta?

— Hallod-e Ilona, mit hírsztel még a világ!

Ej, hiszi is azt anyám, tudja ő, hogy mi jól élünk.

Aztán Ilona másra fordítja a beszédet, apja felől kérdezősködik, s hogy mi hír van még odahaza. Ugy tetszett, mint ha Smaranda szíve megcsendesedett volna. Azt mondja, hogy éhes. Dinu a koreshmába nyargal, hogy egy üveg bort hozzon.

— Ilona kedves. ülj le oda és mond meg igazán, mi történt? ... én azt hallottam, hogy megvert, igaz-e?

— Már hogy is ne, édes anyám? Mit hallgatsz te az emberek hazudozásaira?

— Lásd, leányom, az emberek sem beszélnek úgy, a mig nincs valami ... ime hogyan elfogytál; neked nyomja valami szivedet, de nem akarod megmondani. Láttam, hogy a kapu degettel van bekenve. Vajjon ki tette ezt?

— Nem tudom anyám, mert mi is csodálkoztunk, midőn megláttuk ...

S Ilona semmi áron sem akarta megmondani anyjának azt a keserves életet, melyet férjével folytatott. Ez volt az ő sorsa; miért tudnák meg szülei is? Elég, ha ő szenved ...

Az asztalnál Smaranda szeliden beszélt vejével s könnyű felett uralkodván, kérte, hogy bánjék szépen leányával, mert ennyije volt e világon, s a mint rátekinített s látta, hogy mennyire elfogyott, szíve elszorult.

— Hát megsoványodott, mert terhes — mondá Ráda, a mint belépett, a ki az ajtónál hallgatódzott — s nem a fiammal, tudd meg ezt, hanem a kend Györggyével, hogy a ... menykő hordjon el anyatárs, mert másképen nem is mondhatom.

— Ugyan hallgass anyám, te is most ...

— Hallgass paraszt, feleséged bekötötte szemeidet, hogy még az ebek is nevetnek rajtad. Utállak, ha látlak, nem szégyenled, haszontalan férj, oda jutottál, hogy nőd gunyt üz belőled ...

— Hát mi ez? — kérdezé Smaranda megdöbbenve; elhalványult, mint a viasz, s kővéálva kezében a kanállal. Ilona földre szegezte szemeit, némán ült, a félelem miatt csaknem önkivüli állapotban. Dinu ismét bünsőnek kezdé tartani s ismét érezte, hogy az örület környékezi ...

— Hallod-e? Teszi magát, hogy nem tudja, a szent! Ej, rajta kaptalak, ifju asszony, ne félj, mert Rada nem olyan paraszt, a mint te gondolod ...

— Ilona! beszélj anyámé, az Istenért, értesd meg velem, mi ez?

— Oh, anyám, én itt megőrülök, szeretném nyakamba venni a világot ... s mindkét kezét fejére kapva, zokogni

kezdett s haját tépte. Smaranda nem birt tovább tűrni.

— Hagyd pokolba leányom és jér haza ha...

Be sem végezte, a mit mondani akart, már Dinu egy szájba vágta, hogy a vér megindult szájából; Smaranda vadállatként ordított fel s nekirohant, hogy körmeivel szeméit kivájjja, de a fájdalomtól elszédülve, a földre bukott. Rada és Dinu neki estek és ütlegelni kezdték. Ilona, a mint csak birta, kiáltozni kezdte: „Tolvajok... segítség, jó emberek... megölik anyámat... segítség, mert megölik!”

A szomszédok bódulva rohan tak elő, az udvar megtelt emberekkel; az álmaikból felriadt gyermekek anyjaik szoknyáiba kapaszkodtak és sirtak, az ajtóban olyan tolongás volt, hogy nem birt már senki áthatolni a házban fülsiketítő sivalkodás.

De hol van Ilona!

Ki gondoskodnék most e szerencsétlenről e szörnyű éjszaka zsibajában! Ok-talan elhatározással, leoldotta a telén fejről a kötelet, hurkot csinált és nyakába vetette, felmászott a ház mögötti diófára, szorosán oda kötötte egy vastag ághoz a kötél másik végét, nehányszor keményen meghuzta, hogy a bogot kipróbálja, aztán keresztet vetett, a nyakára szoritotta a hurkot, s a levegőbe lökte magát.

A szegény Smaranda tépett hajjal vergődött a sokaság között... elvitték Katrina sógornőjéhez.

— Ilona! Hol van az én Ilonkám?

És szivrázó, baljóslatu hangja, mint halálrivalgás terjed és vesz el az éjszákában...

Románból: *Koós Ferencz.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj
A ROMÁN KÖLTŐKBŐL.

Kéket nyill . . .

(R. D. Rosetti).

Kéket nyill a nefelejts . . .
Fáj a szívem, fáj a szívem,
A bubánat fészkel benne,
Szenvedés a szerelem.

Eljött a zord téli éj . . .
Nyugodt lehetsz, majd elrepül,
Csak nekem fáj, hogy nem szeretsz,
Csak nekem fáj egyedül.

Kéket nyill a nefelejts . . .
Siromra majd, ha meghalok,
Ültessetek ily virágot,
Mert szeretöm elhagyott!

Horvâth Albert.

Hamar elhervad . . .

(R. D. Rosetti.)

Hamar elhervad a virág,

Tátongó sir ez a világ;
Ki nem szenved, párja, párja va-
[gyon;
Nekem nincsen fáj a szívem na-
gyon.

Csak nekem fáj olyan nagyon,
De mit ér, ha panaszkodóm,
Ugy sem szánna meg az Isten en-
gem,
Sok csalfa lány, sok büszke lány te-
[rem.

Kinyillott a rózsa-bimbó,
Van leány sok, van millió . . .
Kinek szívében bubánat fészkel,
Hamar senyved . . . csontváz lesz a
kebel.

Horvâth Albert.

Ne zokogjál . . .

(R. D. Rosetti.)

Ne zokogjál, ha fáj szived,
Ne sajogjon a szived,
Ne sirj, hűtlenséged adta,
Szép szemednek varázsa.

Meleg fészket rak a madár,
Rá mosolyg a napsúgár . . .

Oh szerelem, de csalódtam,
Hogy benned bizni tudtam.

Nem átkozom szerelmedet,
Fáj a szived úgy lehet . . .
Hűn szeretsz-e, sohse bánjad!
Majd elrepül a bánat.

Horváth Albert.

BOLINTINIAN DEMETER.

(1819—1872.)

Bolintinian született 1819-ben Alsó-Bolintinban, Bukaresthez közel fekvő faluban. Cosmad-nak nevezett atyja, a ki macedó-román származású volt, 1829 tájban őt a fővárosba vitte és egy bojár-nál szállásolta el, a ki saját fiaival együtt az írás és olvasás első elemeinek elsajátítására taníttatott. Majd aztán a colezai magániskolába lépett, innen majd a Szt. Száva intézetébe, a honnan néhány évi tanulmány után hivatalnokká lett kinevezve la postelnicie — az ugynevezett „pricinilor suditești“ nevű szaknál. — Szabad idejében foglalkozott az irodalommal és költeményeket írt, közlővén 1842 a „Curier de ambe sexe“ czimű folyóiratban „O fată tinără pe patul mortii“ (*La jeune Captive de André Chenier után*). Eliad e költeményt jegyzettel kísérte, a melyben dicsérte szerzőjét mondván, hogy költeménye »egy boldogabb századhoz műveket jósol“ = prevesteste „opere demne de un secul mai ferice“. E költemény nagy hatást keltett, a költő dicséretekkel halmoztatott a román néptől lakott összes vidékekről, költeménye idegen nyelvekre fordíttatott le s maga a fejedelem Bibescu is csodálatát fejezte ki „látván a nagy reményeket, a melyekre e fiatal jogosít“ = „văzînd speranțele mări ce da acest juné“, mint magát kifejezi a költőnek azon kérelmére adott válasz szavaiban, melyben az szabadságot kér.

Ez időben Bukarestben, Golescu István és Sándor támogatása mellett, alakult volt az ugynevezett „Asociația literară“ = „irodalmi kör“, a mely 1845-ik vége felé Bolintiniant Párisba küldé. Bolintinian itt hallgatott egyes tanfolyamokat, szerzők olvasásával foglalkozott, de egy rendszeres tudomány ágat sem tanulmányozhatott, mert szülőföldjéről nem hozott volt magával erre nézve elég alapot. Ott időztében kijavíthatá költeményeit, melyeket Rosetti Bukarestben kiadott.

Kiütvén 1848-ban a forradalom, hazasietett, a hol Bălcescu-val, Bolliac-kal s másokkal egyetemben a „Poporul suveran“ (a fejedelmi nép) czimű lapot szerkesztették, — de a forradalom elfojtásával száműzetvén előbb Erdélybe, majd Konstantinápolyba és Párisba ment tanulmányait folytatandó.

1825 tájban Ghica Gergely a Iașii egyetemnél a román irodalom tanszékével kínálta meg, de a porta nem engedé meg hogy hazájába visszatérjen és ez alkalomból utazásokat tett Palesztinában, Egyiptomban, Szíriában, Macedoniában, közlővén ezen utjáról utleírásokat, a melyek nem egyszer érdekesítő és melegséggel írt lapokat tartalmaznak.

1859 ben visszatérvén hazájába a politikai térre lépett, a hol nemsokára a vallás- és közoktatási és a külügyminiszteri tárcza bizatott reá. Az ő, vala-

mint a Negri és Urechia V. A. sürgetésére létesítették az első iskolák a ma-
cedó-románoknál.

1866-ban a politikai élet teréről visszavonult, egyedül az irodalomnak szentelve napjait, közölve versben és prózában irt drámákat, epikai és satirikus költeményeket, de egy nagyon szerencsétlen életet élve, a mi miatt nemskára nagyon beteggé lett. E keserű napokban, mindenkitől elhagyatva könyvtárát volt kénytelen ellutrióztatni, a melyet Alexandri és Negri nyervén el, nagy-lelkűségéből vigasztalásul meghagyák neki. Ekkor egyik barátjának közbenjárása útján a Pantelemonról nevezett kórházba vitették, a hol kevés idő múlva kiszenvedett. Szülőfalujában temettetett el, minden halotti pompa nélkül, alig néhány személyes barátja által kikisérve. mert hisz mindenki elfelejtette volt a kiválóan jeles költőt, ezen igazán valódi és páratlan hazafit.

Bolinlianian úgy prózai, mint költői művekben gazdag.

Költői műfaját, a melyben ő kitűnik, a lyrai és elbeszélő költemény képezi, a melylyel életének első szakában, egész 1855 tájig foglalkozott. Ez tartalmazza: Legendele istorice (történelmi legendák), Florile Bosforului (A Boszporus virágai), Bazmele (Mesék), Macedonienele și Reveziile (A macedoniak és megemlékezések.)

A legendák = legendele elbeszélő költemények, de egy jó adag lyrai elemmel (Uhlandnak német legendáihoz hasonlólag.) — Különböző történelmi tárgyakat, a melyeket a krónikásokban (különösen Neculcea-ban) talált, vagy képzelt tárgyakat énekel meg a költészet minden szabályainak megfelelő versalakban és a melyekből valódi meleg érzelem és a hazának nagy szeretete sugárzik ki.

Ez tette őt népszerűvé és sok szentenciózus módon kifejezett gondolata nagyon sűrűn használt maximákká lettek. — Így például a román nőknek a fenségig vitt hazafiságát István anyjának személyében örökíti meg; megénekelte a

kötelességnek azon érzékét is, a mely a román embert az önfeláldozásig viszi; plastikai módon előnkbe állítja Mircea nemes jellemét, a ki a hozzá küldött követeket nem akarja megbüntetni, de nem akar egyuttal gyalázatos békét sem kötni; megszegyenítette azokat, a kik a zsarnokoknak eszközül szolgálnak:

Cei ce rabađă jugul și-a trăi mai vor
Merită să-l poarte spre rușinea lor.

(A kik türik a rabigát s így még élni
[akarnak.]

Megérdemlik, hogy azt hordják a maguk
[szégyenére s gyalázatára];

megdicsérte Neagoe nejének ajtatósságát és kegyességét, a ki ékszereit is eladja, csakhogy bevégezhesse Argeș remekművü templomát; napvilágra hozta Istvánnak azon emlékezetes végrendeleti szavait, a melyekkel azt fejezte ki, hogy inkább változzék át az ország egy nagy sir-hanttá, mintsem nemzete rabláncokat hordjon; végre hazájának legszébb jóslatát fejezte ki e szavakkal:

Viitor de aur țara noastră are

Și prevăd prin secolii a ei înălțare

(Hazánkra fényes jövő vár

Századokon keresztül látom emelkedését.)

„Andrieu sau luarea Nicopolei de Români“ = „András vagy a románok által bevett Nicopolis“ és „Sorin sau tăierea la Tirgoviște“ = „Sorin vagy a tirgovistei lefejeztetés“ két oly elbeszélés, a melyekben a fő részt nem a történelmi, de a képzelmi tárgy képezi. Az elsőnek tartalma nagyjában ez: András Mihály seregének egyik vitéz vezére. Mária nevü mátkáját sirva-riva hagyja, ő pedig háboruba megy. Nikápolytól győztesen visszatérve, Mária kedvesét másnál találja feleségül, mire ő Hamlet-ként felkiáltva: „Asszony, a te neved hűtlenség“, meghal. — A nikápolyi basának, lánya pedig, a kit ő a haláltól mentett volt meg s a ki hazájába kísérte volt megmentőjét, eltemetteti s ő is meghal sirjánál.

„Sorin“ egy félig epikai, félig drámatikai mű. Ez egy prologussal kezdődik, a melyben Herman az udvari orvos az emberi ész képtelenségének a termé-

szet titkaiba való behatolásának eszméjét fejti ki, eszme, melyet a Goethe Faustja sugallt a költőnek. — Az első részben igen sebesen megy keresztül az eseményeken. Sorin meghal, midőn mást kimentendő a tömlöczbe megy; míg egy lány, a ki őt szereté, a vízben leli halálát.

A „Florile Bosforului“ = Bosporus virágai, részben lyrikus, részben elbeszélő keleties tárgyú költemények összege. Ezekben lefestetnek a természet szépségei Konstantinápolyban, a nők szépsége, a haremnek intrikái (viszályai), a harem-hölgyeknek szerencsétlen, élete, mások iránt táplált s napvilágra jött szerelmöknek iszonyú megbüntetése a legirtózatosabb halállal, a rabszolganők vásárai, stb. A szerelem és féltékenység képezi alapját ezen nagyon szép és összhangzó nyelven irt költemények nagyobb részének. Idézni fogjuk: *Mehrube*, egy a Kárpátokból levő leány szerencsétlenségének meséjét; *Leili*, a szerelem áldozatának történetét.

A „Bazme“ = mesék cím alá a különféle tárgyú elbeszélő költeményeknek sora tartozik, a melyekben a csalódás játszik nagy szerepet, még akkor is, ha történelmi személyek is vannak vegyítve. Legnevezetesebbek ezek közt: „O noapte la morminte“ = Egy éjjel a sírok közt, — „Jelele“, „Mihnea și Baba“, a melynek kifejtése nem elég tiszta, de versei szépek és az irodalmunkban oly nevezetes átokformát tartalmazza, a mely az Alexandriától való Grucü Sânger mellett helyet foglalhat az idegen irodalmak ilyenmü átokformái mellett, minő például a Horatius Camilajaé stb.)

A „Macedonele“-k a macedóniaiak házájukbeli szépségeit és életeseményeit írják le. A szereplő személyek általában pásztorok és pásztornők.

A legnevezetesebbek ezek közül: „Românelé din Casaio“, „San-Marina“. A „Revezii“ cím alatt tiszta lyrai költeményeit foglalta össze, még pedig elegiáit, a melyek verseiknek szépsége, és azon elegikus érzület által, a melyet az olvasóra tesznek, nagyon becsültettek. Ezek közül megemlítendő: „O fată tinără pe patul morții“ = Egy fiatal lány halálos

ágyán, — „Plângerile poetului român“ = A román költő panaszai, — „Scopul omului“ = Az ember célja, — „Un tânăr român mort în străinătate“ = Egy külföldön kinszenvedett román fiatal ember, stb.

Ezen különböző név alatt foglalt csoportok alkotják Bolintiniannak legjobb dolgozatait, a melyek értékök által elsőrangú költőink közt biztosítanak helyet neki. Ha ma nem hatnak oly benyomással, mint ezelőtt, s ha nem olvastatnak azon tetszéssel és lelkesedéssel, mint máskor, ezt költeményeinek egyes hiányai okozzák, a melyeket a mai olvasók lelnék bennök. Kifejezései nem bírnak elég kinyomattal, míg maximái igen nagy számban vannak, a mi arra szolgáltat alkalmat, hogy igen gyakran találkozzunk általános, tehát elvont eszmékkal, a mi a költészet természetével ellenkezik. A kelleténél nagyobb számú szavak használata, szokatlan grammatikai formáknak és tudományos szóalakoknak alkalmazása, a diminutívumokkal és körülírással való visszaélés, valamint egyes nem költői kifejezéseknek kitétele, mind mind egyhanguakká teszik költeményeit, minket pedig hidegen hagynak. Ellenkezőleg, az előtte írókkal szemben, a nyelvben való állandósága, a verseknek szabályossága és különfélesége, a kemény hangok kikerülése és értelmének finomsága és nemesége, mind oly sajátosságok, a melyek költeményeibe életet lehelnek.

De Bolintinian nem állapotodott meg itt. A politikai harezok vágya minél több művet kiadni és végre anyagi körülményei arra kényszerítették, hogy mentől többet és több nemben írjon.

Az epopeát is megkísérli, megírván két énekben a „Traianida“ címűt, a melyben Dáciaának gyarmatosítását akarja megünnepelni, de a melyben az epopea kellékei hiányoznak. Annál inkább kitűnik azoknak hiánya egy másik epopeájában a „Conrad“ címűben, a hol a főhős éppen maga a költő, és a melyben lépten-nyomon lyrai költemények vannak közbeékelve.

A drámát is megpróbálta, egy sorát adván a történelmi drámáknak, részben

prózában, részben versben, de a melyekben a cselekvény rosszul van kifejtve, az érdek pedig gyenge Igy: „*Mihaiu condamnat la moarte*“ = A halálra ítélt Mihály, — „*Stefan Ghiorghiș Vodă sau voiu face doamnei tale ce ai făcut jupînesci mele*“ = Ghiorghie István vajda, vagy ugy hánok el a te urasszonyoddal, a mint te bántál el az én ifiasszonyommal, — „*Lăpușneanu*“, Negruzzi C. novellája után, — „*Mărire șiuciderea lui Mihaiu*“ = Mihály dicsősége és halála, stb.

Máskülönben azt kell hinnünk, hogy nem az előadás szándékával írta meg ezeket, mert folytonos jelenetváltásokkal, némelyor igen-igen rövid képekkel találkozunk bennök, továbbá előadásra képtelen tárgyakkal, minő például Mihály meggyilkolásában, a hol azt mondja, hogy mindenik katona levága maga részére egy-egy darabot a vitéz hullájából, hogy azt ereklyeként őrizze.

Íratai közt találkozunk „*Manuil*“ és „*Elena*“ czimű regényekkel is, ezeket a francia regények befolyása alatt írta, a melyek telvék szónoklattal és természet ellenes jellemeikkel.

A mesében és a szatirában is tett sikertelen próbákat. Ezen dolgozatai inkább hirlapi cikkek, mintsem költemények. Majdnem mindegyike személyes vonatkozásu, míg az általánosak el-

vontak, szónokiasak és néha illetlenek. A gyűjtemények e czimeket viselik: „*Eumenidele*“, „*Bolintiniadele*“, „*Nemesis*“, Hirlap vagy folyóiratfőiék. Szatirái közül, mint logjobbat, idézni fogjuk: „*Două Tompatere*“, a melyben két a Cuza idejébeli dolgokkal elégtelen bojárt tüntet fel: *Advocații* (Ügyvédek), a melyben ezen pálya gunyoltatik; „*Mihaiu Viteazul în Raiu*“ = Mihály a vitéz a menyországban, — azakkori társadalom elleni guny; „*Cătră Jon Ghica*“ = Ghica Jánoshoz, a politikai pártok ellen.

Mindezen alkotásaiban gyengének látjuk és érezzük nagy hiányait: kevés műveltségét, a melylyel bírt. Azért ismétli magát oly gyakran és azért találkozunk későbbi műveiben előbb megénekelt eszmékkal. Az általános műveltségnek hiánya még szembetűnőbb történelmi irataiban, minő *Viața lui Ștefan* = István élete, *Viața lui Traian*. = Traján élete stb., a melyek sok ismeretet s még több kutatást igényelnek és azért joggal feledésbe merültek ma. — Egyedül *Viața lui Cuza* = Cuza élete, nyújt némi érdeket, mivel ezt saját korából írta s így közelebbről ismerhette az eseményeket.

Adamescu Gh.

CRITICE — KRITIKÁK.)

(Folytatás).

A mai fiatalság, a melytől a jövő megjavulása függ, kell hogy megértse egyszer, hol van az igazság és hol van tévedés ezen eszme küzdelemben; előtte kell tehát fentartani és bővegezni azt a megtisztítási folyamatot, előtte kell bebizonyítani a vádat, melyet legtöbb irodalmi és tudományos publicistánk ellen hoztunk fel, a lelkiismeret hiányának vádját, ugy a dologi ismeret, mint az

akaratt tekintetében, kimondani az igazat a kérdésekben, melyekkel foglalkoztak. Rátérünk tehát a vád igazolására egy új sor példa által, a melyek egyesülésükben reménylőleg elég mély benyomást fognak tenni minden romlatlan értelemlere.

Kezdjük azon tudatlansági fokokkal, melyek szemben a helyzet kötelességével és a szerző igényével, nagyságuk

1) Lásd az 1-ső számot.

valóságos lelkiismeretességi hiányt alkot. Nem fogunk beszélni a közoktatásügyi miniszterium azon magas hivatalnokáról, a ki előterjeszté az alsóbb oktatás módszereinek reformját, és a ki hallván tőlünk a Pestalozzi nevet, kérdezte, ki volna ő? sem pedig azon gimnáziumi igazgatóról, a ki a miniszter felszólítására, hogy tervezzen egy programot a klasszikus tanulmányokról, könyvjegyzékekből latin szerző neveket gyűjtött össze és elrendelvé hivatalosan Ovidius *Ars amandi*-jének olvasását a gymnasiumi V. osztályban. Csak olyan példákat fogunk idézni, a melyeket mindenki könnyen ellenőrizhet, a ki akarja.

A legelső példát megint a bukaresti *akadémiai-társaság*-ban találjuk.

A tudományok ezen akadémiaja, más hivatásai között, mindenek előtt hivatottnak érzi magát megállapítani és terjesztetni a román nyelv és írás szabályait és fentartani ebben a tekintetben a nemzeti egységet. Véleményünk szerint ez a hit-lényegesen illuzorius. De mondjuk, hogy alapos. Mit csinálnak hát az akadémia tagjai, hogy megfeleljenek a hivatásnak, melyet önönmaguk tulajdonítanak maguknak? A nyelvészeti és helyesírási kérdések a tudomány azon areopagusában szavazás útján döntetnek el: felemelik kezüket egyik feltevés mellett vagy ellen, és a vélemények többsége határoz. Természetesen nagyon indokolt a kérdés, vajjon illetékes-e a többség ezen határozatra. Vajjon az akadémia minden szavazó tagja tanulmányozta a philológiát? Tisztában vannak-e a tekintetben az európai eszmékkel? Jól ismerik-e Bopp, Dietz, Renan, Müller Miksa, stb. tudósokat? Azok előtt, a kik ismerik az akadémiai-társaság tiszteit és dolgozatait, a felelet kétségtelen. Egy specialista kisebbség van ott, a nagy többség szavaz anélkül, hogy tudná, mit csinál és a nélkül, hogy fá-

radtságot venne magának megszerezni a szükséges tudományt azon szavazathoz melyet ad, és azon helyhez, a melyet elfoglal.

Természetes hivatása vala azon akadémiaának összegyűjteni a román nyelv kincseit, úgy a hogy a nép azt beszélt és beszéli most is minden, a románok által lakott, vidéken — nagyon jelentékeny munka, a melyre a tagok kinevezése a különböző országokból találóan történt, és a melyet a tagok is jóindulattal és odaadással végezhettek volna. Ezen egyszerű munka és hűséges gyűjtés helyett az akademikusok maguknak követelték a tekintélyt kijelenteni, milyennek kellene lenni a nyelvnek és az írásnak, és elkezdtek gyötörni a helyesírást és a kiejtést, véleményeket adva a phonetismus és az etymologismus tekintetében a jó hangzat olrontásának és a szószármaztatás radikálizmusának tekintetében. De ha az akadémia tagjainak módjában állott volna szerény, de nagyon fontos szolgálatot tenni egyes szók gyűjtése által (a nyelvnek), hiányzik minden illetékeségük nyilatkozni a philologiai tudomány kontroverz anyagában, és előírni nemzetüknek, hogyan beszéljen az és hogyan írjon, és hogyha mégis hasonló kérdésekben felemelik kezüket *igenre* vagy *nemre*, bizonyítják lelkiismeretlenségük nagyságát. Mit csodálkozunk a sötétségben levőkön, mikor maga Cipariu, különben a románoknál a etymologismus egyik kitűnő képviselője a maga philologiai Archivumában néhány általunk az akadémiaában felvetett ellenvetésre felelvén, erősíti hogy nem ismeri Müller Miksának nyelvészeti íratát, és annyi idő után nem nézett utána, hogy megismerje azokat. Ha Cipariu, imo mind a mit tudunk felelni erre, nem ismeri Müller Miksának műveit, a kár nem a Müller Miksáé.

(Vége köv).

Maiorescu Titus.